jas Taaniga ei saanud K. G. enam oma kavatsusi täide saata, tema vastu moodustus suur liit, kun. väed löödi tagasi ja keset suuri raskusi suri ta ootamata Göteborgis 13. II 1660. — Poola sõja kestes oli Vene tsaar Aleksei Mihailovič kuulutanud sõja Rootsile (1656) ja oma vägedega tunginud Soome ja Liivimaale. Vene väed laastasid Lõuna-Eestit, vallutasid Tartu, mis kuni sõja lõpuni nende käes püsis (vt. Warnecke), ja piirasid kaua ka Riiga, mida nad siiski ei suutnud võtta. Rahu Venega tehti Kärde mõisas (Liivimaal) alles kun. surma järel 1661. a.

F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset I[II] (1883); G. Björlin, Carl X Gustaf (1889); Ellen Fries, Erik Oxenstjerna (1889); M. Carlon, Ryska kriget 1656—58 (1903); Fr. Bienemann *jun.*, Briefe u. Aktenstücke zur Gesch. d. Verteidigung u. Kapitul. Dorpats 1656 (Mitt. XVI). *A. R. C.*

KARL XI, Rootsi kuningas, sünd. Stokholmi lossis 24. XI 1655 kun. Karl X Gustavi ja Holstein-Gottorpi printsessi Hedvig Eleonora ainukese lapsena. Nõrga kehaehitusega printsi kasvatuse eest ei hoolitsetud küllaldaselt ja ta hariduslik tasapind jäi väga madalaks, ta otsustusvõime puudulikuks ning ta ülalpidamine mõnel juhul valitsejale ebakohaseks. K.-il ei puudunud siiski ka head omadused; ta oli õiglane, tõearmastaja ja kõlbliselt märksa kõrgemal seisev tolle aja valitsejaist üldse. Isa surres oli K. ainult 4-aastane ja valitsuse juhtimine läks sellepärast eestkostjate kätte, kelledest olid tähtsamad lesk kuninganna ja M. G. de la Gardie (vt.). Eestkostja valitsus ajas asju äärmise hooletuse ja kergemeelsusega, ja kui K. dets. 1672 valitsuse võttis enda kätte, oli riigi asjaajamises kõikjal suur korralagedus maad võtnud. Tulunduslik seisukord oli raske; hoolimata Karl X Gustavi (vt.) ajal ettevõetud katseist osa võõrandatud kroonumõisadest tagasi saada kroonule, oli eestkostja valitsus veelgi mõisu annetanud. Prantsusmaaga sõlmitud alliantsi põhjal oli Rootsi sunnitud osa võtma Hollandi vastu puhkenud sõjast, mis Rootsile õnnetult arenes ja riigi rahandusse mõjus halvavalt. Kui veel Taani a. 1675 algas sõda Roeskilde rahus kaotatud provintside pärast, oli noore kun. seisukord igas suhtes väga raske. Äärmiselt kriitilised olukorrad ja tekkinud raskused olid kuningale kasvatavaks kooliks: ta hakkas ikka selgemini mõistma, kui nõrk oli olnud tema eestkostjate valitsus ning milliseid parandusi ja uuendusi valitsuse alal oli vaja ette võtta. Väsimata tööga õppis ta põhjalikult, kuni vähemalt üksikasjadeni tundma valitsusaparaadi üksikuid alasid ja asus energiliselt valitsemisolude korraldamisele. Asjaajamises teostati täpsus ja hoolsus; kun. suutis koondada enda ümber truid ametnikke ja oli nende vastu väga nõudlik, kõige nõudlikum aga enda suhtes. Kun. paremaist abilisist nimetatagu Joh. Gyllenstjerna ja Bengt Oxenstjerna, kes olid tegevad välispolitika alal, Herman ja Klas Fleming'id, kes reduktsiooni alul omandasid kuulsuse, Hans ja Axel Wachtmeister, Rootsi sõjalaevastiku ja sõjaväe ümberkorraldajad, Erik Dahlberg (vt.), Jacob Johann Hastfer (vt.) j. t.

Kui a. 1679 kõigi vaenlastega oli rahu saavutatud, võis K. täiel määral oma tähelepanu ja töö pühendada riigi siseolude korraldamisele. Juba järgm. a. peetud riigipäeval kerkis esile võõrandatud mõisade tagasivõtmise küsimus (n. n. suur reduktsioon). Osavasti kasutades vastolu üksikute seisuste kui ka kõrge- ja väike-aadli vahel, suutis kun. ühes oma abilistega läbi viia reduktsiooni teostamise otsuse, mille sisu oli peajoontes järgmine: kroonule pidi tagastatama kõik krahv-ja vabahärrakonnad, kõik kuningamõisad ja kõik teatavail tingimusil päritavaiks antud donatsioonid, n. n. Norrköpingi-annetused, millede aastamaksud olid üle 600 riigitaalri. Peale selle kavatseti kõik maade ostud kroonult, mis mitte sularahas polnud sündinud, revideerimise alla võtta ja needki võimaluse järgi kroonule tagastada Lähemalt väljatöötatud eeskirjade järgi pidi reduktsioon ulatuma ka Rootsi välisprovintsidesse. Reduktsiooni teostamiseks määrati eriline komisjon, mille liikmete valimine aadli enda kätte usaldati. Järgmisel, 1682.—83. aa. riigipäeval laiendati reduktsiooni ulatavust. Kun. palvel seletas riigipäev, et vana riigiseaduse (landslagen) järgi oli kuningal õigus maad annetada ja seda tarbekorral tagasi võtta riigipäeva või donataaride arvamist kuulamata. Niisugust õigust polnud vana riigiseadus kunagi kuningale annud, kuid sellest hoolimata tõlgitseti seda nüüd ülalmainitud viisil. Tegelikult sai kun. selle seletusega õiguse tagastada kõik maad, mis kunagi kroonule olid kuulunud ja annetusena eraomanduseks saanud; otsus käis seega kõigi donatsioonide kohta. Lähemate normide väljatöötamine jäi kun. hooleks, ja need omandasid laadi, mida mitmel puhul küll ei saa heaks kiita. Ainuvalitsusliku võimu omandanud, oskas K. seda ka käsitada. Riiginõukogu funktsioonid tühistati; selle asemel määratud »kun. majesteedi nõunikud« muutusid sagedasti kun. truualamlikeks, pimedaiks tööriistadeks. Riigipäev, ehk nagu teda kutsuti, »kun. majesteedi seisused«, oli ainult kun. käskude täitjaks. Kun ei lubanud vähematki opositsiooni ja kõik vabamad mõtteavaldused suruti halastamatult alla. Peab